

Anna Bielewicz-Dubiec

Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

***Hölle* w niemieckich frazeologizmach**

Streszczenie

Niniejsza praca przedstawia niemieckojęzyczne frazeologizmy z słowem kluczowym *Hölle*. Materiałem źródłowym dokonanej analizy są niemieckie frazeologizmy, do których przypisane zostały polskie frazeologizmy. Frazeologizmy zostały podzielone na trzy grupy w zależności od typu ekwiwalencji. Wyniki konfrontacji nie tylko przyczyniają się do głębszego zrozumienia badanego języka, ale także do rozwiązywania praktycznych zagadnień z zakresu nauczania języków obcych, tłumaczenia pisemnego i ustnego.

Słowa kluczowe: frazeologizmy, niemiecki, polski, piekło

Z około 7 miliardów ludzi na świecie ponad dwa miliardy to chrześcijanie i około półtora miliarda muzułmanie. Razem te dwie religie stanowią około połowę światowej populacji i obie wierzą w wiecznie płonące miejsce potępienia. Obraz wieczystej (lub prawie wieczystej) męki jest tak powszechny w religiach i kulturach świata, że, używając określenia *piekło*, ludzie natychmiast mają pewien gotowy obraz.

Frazeologizmy ze słowem *Hölle* znajdują zastosowanie w wypowiedziach sławnych ludzi dotyczących różnych tematów.

Friedrich Hebbel, niemiecki dramaturg i poeta:

„Alle edlen Menschen gehen durch die Hölle des Lebens, die anderen stehen davor und wärmen sich die Hände“¹.

[Wszyscy szlachetni ludzie przeżywają piekło życia, pozostali stoją przed nim i ogrzewają sobie ręce]².

¹ Wypowiedzi osób ze strony www.aphorismen.de [dostęp: 22.03.2018].

² Wszystkie tłumaczenia z j. niemieckiego na j. polski własne.

Walter Ludlin, szwajcarski dziennikarz i pisarz:

„Zur Hölle mit der Hölle!”.

[Do diabła z piekłem!].

Friedrich Ruckert, niemiecki poeta i tłumacz:

„Der Teufel hat die Welt verlassen, weil er weiß, dass die Menschen selbst einander die Hölle heiß machen“.

[Diabeł opuścił świat, ponieważ wiedział, że ludzie sami zadręczą się nawzajem] (dosł. Sobie nawzajem rozgrzeją piekło).

Nazwa królestwa zmarłych *Hölle* wywodzi się z indoeuropejskiego korzenia *kel*³. W germańskim korzeń przeszedł w *hel*, *hal*. Transformacja językowa z starowysokoniemieckiego *hell(i)a*, przez średniowysokoniemiecki *helle*, aż do nowowysokoniemieckiego *Hölle*. Germański korzeń *hel* oznaczał pierwotnie *verbergen* – ‘ukrywać’. W mitologii staronordyckiej⁴ *Hel* jest imieniem bogini śmierci oraz nazwą podziemnego miejsca pobytu zmarłych.

Słowo *Hölle* od pokrewnego słowa *verhehlen* = *verbergen* (= ukrywać) oznaczało pierwotnie jedynie miejsce pobytu umarłych, które znajdowało się pod ziemią (*in Höhlen* – w jaskiniach). Dopiero pod wpływem chrześcijaństwa rozwinęła się idea ognistego miejsca kary. Zasadą jest, że miejsce pobytu zmarłych dzieli się na miejsca radości (Niebo) i męki (Piekło), odnosząc się do nagród i kar. Typowe tortury w piekle opierają się na ziemskich mękach i doświadczeniach bólowych. Tak więc ogień pełni centralną rolę. Piekło jest tradycyjnym odpowiednikiem nieba (lub raju). Gdy niebo jest siedzibą Boga i miejscem wiecznej radości, w piekle panuje – w eschatologicznej karze – diabeł. To miejsce wiąże się z ideą ognia. W Starym Testamencie czytamy:

„Und sie werden hinausgehen und schauen die Leichname derer, die von mir abtrünnig waren; denn ihr Wurm wird nicht sterben, und ihr Feuer wird nicht verlöschen, und sie werden allem Fleisch ein Gräuel sein“⁵
(Jes 66, 24).

---

³ G. Drosdowski, *Duden Band 7 Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim 1989, s. 128.

⁴ R. Simek, *Lexikon der germanischen Mythologie* (= *Kröners Taschenausgabe. Bd. 368*). 3., völlig überarbeitete Auflage, Stuttgart 2006.

⁵ Deutsche Bibelgesellschaft, *Die Bibel. Nach der Übersetzung Martin Luthers mit Einführungen und Bildern*, Stuttgart 1999, s. 589.

[A gdy wyjdą, ujrzą trupy ludzi, którzy się zbuntowali przeciwko Mnie: bo robak ich nie zginie, i nie zagaśnie ich ogień, i będą oni odrazą dla wszelkiej istoty żyjącej].

Również w Nowym Testamencie znajdziemy odniesienia do wiecznego ognia:

„Dann wird er sich auch an die auf der linken Seite wenden und zu ihnen sagen: »Weg von mir, ihr Verfluchten, in das ewige Feuer, das für den Teufel und seine Engel bestimmt ist!«⁶ (Mt 25, 41)

[Wtedy odezwie się i do tych po lewej stronie: „Idźcie precz ode Mnie, przekłęci, w ogień wieczny, przygotowany diabłu i jego aniołom!”]

albo w przypowieści o bogaczu i ubogim Łazarzu:

„In der Unterwelt, wo er qualvolle Schmerzen litt, blickte er auf und sah von weitem Abraham, und Lazarus in seinem Schoß. Da rief er: »[...] , denn ich leide große Qual in diesem Feuer«⁷. (Lk 16, 23-24)

[Gdy w Otchłani, pogrążony w mękach, podniósł oczy, ujrzał z daleka Abrahama i Łazarza na jego łonie. I zawołał: „[...] , bo strasznie cierpię w tym płomieniu”]

Słowo *Hölle* to rzeczownik rodzaju żeńskiego należący do słownictwa standardowego. Słowniki języka niemieckiego podają trzy znaczenia rzeczownika. Pierwsze związane jest z religią i oznacza: miejsce wiecznego potępienia dla grzeszników oraz królestwo. Drugie znaczenie odnosi się do cierpień ludzkich. Duden podaje: „Ort, Zustand großer Qualen; etwas Schreckliches, Furchteinflößendes, Unerträgliches“ [Miejsce, stan wielkiej męki; coś strasznego, niesamowitego, nie do zniesienia]. Zaś trzecie znaczenie opiera się na części domu. Jest to ciasna przestrzeń/pomieszczenie w domach między piecem kaflowym a ścianą. W wyrazach złożonych słowo *Hölle* ma wzmacniającą funkcję negatywną, np.:

- *Höllenangst* – ‘piekielny strach’ – bardzo duży / niewyobrażalny strach.
- *Höllenhitze* – ‘piekielny upał / gorąco’ – upał nie do zniesienia.
- *Höllenlärm* – ‘piekielny hałas’ – bardzo głośny / hałas nie do zniesienia.

W frazeologizmach słowo *Hölle* – ‘piekło’ reprezentuje w prawie wszystkich przypadkach coś negatywnego, wyjątkiem jest *Himmel und Hölle in Bewegung setzen*, w którym *Himmel und Hölle* – ‘niebo i piekło’ oznacza „wszystko”.

---

⁶ Ibidem, s. 625.

⁷ Ibidem, s. 458.

Można wyróżnić cztery grupy według znaczenia. Pierwsza grupa to frazeologizmy wyrażające nieznośne życie lub wielką mękę, takie jak „die Hölle auf Erden haben, die Hölle auf Erden sein“ lub „jmdm. das Leben zur Hölle machen”. Druga grupa to wyrażenia, które oznaczają umieranie i wieczne potępienie, np. „in die Hölle gehen, in die Hölle kommen” lub „zur Hölle fahren”. Trzecią grupą są przekleństwa, np. „fahr/ geh zur Hölle!, zur Hölle mit jmdm., etwas!” Czwarta grupa to inne frazeologizmy: „jmdm. die Hölle heiß machen, die Hölle ist los“ lub „der Weg zur Hölle ist mit guten Vorsätzen gepflastert”.

Materiałem źródłowym są niemieckie frazeologizmy ze słowem kluczowym *Hölle*, do których przypisane zostały polskie frazeologizmy, które podzielono na trzy grupy w zależności od typu ekwiwalencji według podziału W. Fleischera. Ekwiwalencja pełna, częściowa oraz zerowa.

W kwestii dotyczącej układu pracy, najpierw podaję niemiecki frazeologizm, pod nim dosłowne tłumaczenie oraz polski odpowiednik. Jeśli nie znalazłam odpowiedniego polskiego frazeologizmu w słownikach polsko-niemieckich lub niemiecko-polskich, posłużyłam się słownikami jednojęzycznymi. W innych przypadkach przypisałam niemiecki frazeologizm do grupy zerowej ekwiwalencji.

Przeanalizowano 23 frazeologizmy.

Do ekwiwalencji pełnej zaliczono 4 frazeologizmy:

1. Eher friert die Hölle zu!
[Prędej piekło zamarźnie].
2. Die Hölle auf Erden haben / sein.
[Mieć piekło na ziemi].

Jednak ziemskie udręki, o których mowa w frazeologizmie, mają raczej charakter psychologiczny i opisują sytuację życiową trudną do zniesienia.

1. Die Hölle zu Hause haben.
[Mieć piekło w domu].
2. Die Hölle durchmachen.
[Przeżyć piekło].

Ekwiwalencję częściową wykazało 15 frazeologizmów. Można je podzielić na trzy grupy. Pierwszą tworzą frazeologizmy z polskimi odpowiednikami, w których również występuje słowo *piekło*. Takich frazeologizmów jest łącznie 6. W trzech frazeologizmach polskim odpowiednikiem niemieckiego słowa *Hölle* – *piekło* – jest *diabeł*. Do trzeciej grupy zaliczono 6 niemieckojęzycznych frazeologizmów, gdzie w polskich odpowiednikach nie występuje skojarzenie z piekłem.

1. Durch die Hölle gehen.
[Dosł. Iść przez piekło]; [Przejść piekło].

2. Der Weg zur Hölle ist mit guten Vorsätzen gepflastert.
[Dosł. Droga do piekła jest wybrukowana dobrymi postanowieniami].
[Dobrymi chęciami jest piekło wybrukowane].
3. Die Hölle ist los.
[Dosł. Dzieje się piekło].
[Rozpętało się piekło, dantejskie sceny].
4. Jmdm. das Leben zur Hölle machen.
[Dosł. Zrobić komuś z życia piekło].
[Zamienić czyjeś życie w piekło, zatruwać komuś życie].
5. In die Hölle kommen.
[Dosł. Przyjść do piekła].
[Iść do piekła].
6. Einmal gegeben, einmal genommen, den dritten Tag in die Hölle gekommen.
[Dosł. Raz dane, raz zabrane, trzeciego dnia przybył do piekła].
[Kto daje i odbiera, ten się w piekle poniewiera].
7. Zur Hölle mit jmdm., etw.!
[Dosł. Do piekła z kimś / czymś].
[Do diabła z kimś/ czymś].
8. Fahr/ geh zur Hölle!
[Dosł. Jedź / idź do piekła].
[Idź do diabła].
9. Jmdn. zur Hölle wünschen.
[Dosł. Życzyć kogoś do piekła].
[Życzyć komuś, aby poszedł do diabła].
10. Himmel und Hölle! (znaczenie 1)
[Dosł. Niebo i piekło].
[Szlag by to trafił!].
11. Himmel und Hölle. (znaczenie 2)
[Dosł. Niebo i piekło].
[Klasy. Gra dla dzieci, w której każdy uczestnik musi skakać na jednej nodze przez figurę czworokątów i półkřęgu narysowanego na ziemi].
12. Jmdm. die Hölle heiß machen.
[Dosł. komuś rozgrzać / podgrzać piekło].
[Naciskać na kogoś, przycisnąć kogoś].

Frazeologizm faktycznie oznacza: ‘komoś żywo przedstawiać piekło ze swoimi mękami, a tym samym nastraszyć’ i wraca do rażących obrazów piekielnych tortur, którymi kler w dawnych czasach usiłował wpłynąć na swoich słuchaczy, zwłaszcza na umierających.

Jest jeszcze inne wytłumaczenie tego frazeologizmu: *Hölle* jest nazwą kątka między piecem a ścianą w starych niemieckich domach, gdzie stał *Hellbank*, *Höllbank* – ‘ławka’ – jeśli energicznie się ogrzewało, to siedzącemu podgrzało się piekło (piekło oznacza tu ławkę przy piecu).

13. Himmel und Hölle in Bewegung setzen.

[Dosł. Poruszyć niebo i piekło].

[Poruszyć niebo i ziemię].

W liście do Hebrajczyków (Hbr 12,26) czytamy:

„dessen Stimme zu der Zeit die Erde bewegte, nun aber verheißt er und spricht: »Noch einmal will ich bewegen nicht allein die Erde sondern auch den Himmel«⁸.

[Głos Jego wstrząsnął wówczas ziemią, a teraz obiecuje mówiąc: „Jeszcze raz wstrząsnę nie tylko ziemią, ale i niebem”]⁹.

14. Jmdm. Himmel und Hölle versprechen.

[Dosł. Obiecywać komuś niebo i piekło].

[Obiecywać komuś gruszki na wierzbie].

15. Aus dem Fegefeuer in die Hölle kommen.

[Dosł. Trafić z czyścica do piekła].

[Trafić z deszczu pod rynnę].

Cztery frazeologizmy zaklasyfikowano do ekwiwalencji zerowej.

1. Die grüne Hölle.

[Dosł. Zielone piekło].

[Znaczenie: Dżungla jako siedlisko zagrażające życiu].

Grüne Hölle w języku niemieckim ma różne znaczenia. Zielone piekło jako inna nazwa dla północnej pętli toru wyścigowego *Nürburgring*. Również oznacza dżunglę, a w szczególności dżunglę Wietnamu podczas wojny w Wietnamie.

2. Weder Himmel noch Hölle.

---

⁸ Ibidem, s. 612.

⁹ www.biblia.deon.pl [dostęp: 22.03.2018].

[Dosł. Ani niebo ani piekło].

[Znaczenie: Nikt / nic].

3. Sie ist aus der Hölle entlaufen, als der Teufel schlief.

[dosł. Ona uciekła z piekła, gdy diabeł spał].

[Znaczenie: Mówi się tak o kobiecie, która sprawia, że życie staje się nie do zniesienia dla jej męża].

4. In der Hölle ist Kirmes.

[Dosł. W piekle jest wesołe miasteczko].

[Znaczenie: Mówi się tak, gdy naraz pada deszcz i świeci słońce].

W analizie porównawczej poszczególne frazeologizmy niemieckie zostały sklasyfikowane zgodnie ze stopniem ekwiwalencji w trzech grupach z ich polskimi odpowiednikami. Mimo że niemiecki należy do języków germańskich, a polski do słowiańskich, to w zakresie frazeologii widocznych jest wiele podobieństw. Fakt ten wyraźnie potwierdzają wyniki niniejszej pracy. Większość frazeologów należy do grupy częściowej ekwiwalencji (około 66%). Grupy pełnej oraz zerowej ekwiwalencji kształtują się na poziomie 17% badanych frazeologizmów.

W 23 analizowanych niemieckich frazeologizmach ze słowem *Hölle* tylko w 10 polskich odpowiednikach również występuje słowo *piekło*.

Bibliografia

1. Beyer H., *Sprichwörterlexikon. Sprichwörter und sprichwörtliche Ausdrücke aus deutschen Sammlungen vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Leipzig 1987.
2. Burger H., Buhofer A., Sialm A., *Handbuch der Phraseologie*, Berlin–New York 1982.
3. Cinciała A., *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku*, Cieszyn 1885.
4. Czochrański J., *Mały słownik idiomatyczny polsko niemiecki*, Warszawa 1990.
5. Czochrański J., Ludwig, K.-D., *Słownik frazeologiczny niemiecko-polski*, Warszawa 2004.
6. Deutsche Bibelgesellschaft, *Die Bibel. Nach der Übersetzung Martin Luthers mit Einführungen und Bildern*, Stuttgart 1999.
7. Drosdowski G., *Duden Band 7 Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim 1989.
8. Drosdowski G., Scholze-Stubenrecht W., *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Idiomatisches Wörterbuch der deutschen Sprache Duden Band 11*, Mannheim 1992.
9. Fleischer W.: *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen 1997.
10. Friedrich W., *Moderne deutsche Idiomatik*, Ismaning 1992.
11. Gerr E., *4000 Sprichwörter und Zitate*, Berlin–München 2001.
12. Griesbach H., Schulz, D., *1000 idiomów niemieckich*, Warszawa 2002.

13. Kłosińska A., *Słownik frazeologiczny*, Warszawa 2007.
14. Mrozowski T., *Słownik frazeologiczny polsko-niemiecki – Phraseologisches Wörterbuch – Polnisch-Deutsch*, Warszawa 2007.
15. Mrozowski T., *Słownik frazeologiczny niemiecko-polski – Phraseologisches Wörterbuch Deutsch-Polnisch*, Warszawa 2011.
16. Rohrich L., *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, Freiburg/ Basel/ Wien 2004.
17. Schemann H., *Deutsche Idiomatik Die deutschen Redewendungen im Kontext*, Stuttgart–Dresden 1993.
18. Schemann H., *Deutsche Redensarten*, Stuttgart–Düsseldorf–Leipzig 2000.
19. Simek R., *Lexikon der germanischen Mythologie (= Kröners Taschenausgabe. Bd. 368). 3., völlig überarbeitete Auflage*, Stuttgart 2006.
20. Sternemann R., *Einführung in die konfrontative Linguistik*, Leipzig 1983.
21. Vajickova M., *Lexikalisches Grundwissen in Sprachsystem und Sprachgebrauch: Einführung in die Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*, Bratislava 1996.
22. Wahrig G., *Deutsches Wörterbuch*, München 2005.

Źródła internetowe:

1. www.biblia.deon.pl.
2. www.aphorismen.de.
3. www.zitatenschatz.de.

***Hölle* in German phraseologies**

Abstract

This paper presents phraseologisms with the key word *Hölle*. The source material of the analysis is German phraseologisms, to which Polish phraseologisms have been assigned. Phraseologisms were divided into three groups depending on the type of equivalence. The results of the confrontation not only contribute to a deeper understanding of the studied language, but also to solving practical issues in the field of foreign language teaching, translation and interpretation.

Keywords: phraseologisms, German, Polish, hell